

УДК 378:373.3.011.3-051]:330.35

Оксана Філоненко

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ORCID ID 0000-0003-4453-9887

DOI 10.24139/2312-5993/2024.05/189-196

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Цілеспрямований розвиток життєвих навичок учнів початкової школи в освітньому процесі є основою соціалізації особистості дитини, що передбачає підготовку школярів до вирішення різноманітних життєвих проблем та ситуацій. У вирішенні цієї проблеми особливе місце та роль належать вчителю початкових класів. Від його цілеспрямованої підготовки залежить якість навчання та виховання підростаючого покоління, повноцінне включення в життя та ефективну трудову діяльність у сучасних умовах суспільного розвитку.

У статті розкрито особливості підготовки майбутніх учителів до формування життєвих навичок учнів початкових класів.

Розвиток життєвих навичок учнів початкових класів, є насамперед дослідженням і практичним застосуванням підходів, спрямованих на комплексний розвиток особистості дитини. Одним із ключових аспектів розвитку життєвих навичок дітей є поєднання теоретичних знань з практичними навичками, які сприяють формуванню життєвих компетентностей. Це включає розвиток емоційного інтелекту, навичок саморегуляції, уміння працювати в команді, розвиток критичного мислення та прийняття рішень.

Розроблено дидактичну модель підготовки майбутніх вчителів початкових класів до формування життєвих навичок молодших школярів, яка складається із трьох блоків: цільовий блок, що включає соціальне замовлення, ціль та завдання підготовки студентів до формування життєвих навичок у молодших школярів; організаційно-змістовний, який розкриває предметно-змістове наповнення теоретичної, технологічної, методичної та практичної підготовки студентів – майбутніх вчителів до життєвих навичок у молодших школярів; описує принципи та комплекс педагогічних умов ефективної підготовки студентів до формування життєвих навичок у молодших школярів, що поєднує в собі етапи, комплекс активних методів, прийомів, організаційних форм та засобів, що підвищують рівень підготовки майбутніх учителів; оціночно-результативний поєднує в собі критерії, показники та рівні підготовки студентів-майбутніх учителів початкових класів до формування життєвих навичок у молодших школярів.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в виокремленні та обґрунтуванні педагогічних умов ефективної підготовки вчителів початкових класів до формування життєвих навичок у молодших школярів.

***Ключові слова:** підготовка вчителів, навички, життєві навички, учні початкової школи.*

Постановка проблеми. Зміна парадигми освіти зумовлена швидкоплинністю сучасного світу, який потребує особистостей, здатних до продуктивної діяльності в умовах невизначеності –

активних, конкурентоздатних, компетентних, мобільних професіоналів із критичним мисленням, які володіють універсальними способами дій та різноманітними стратегіями, пошановують загальнолюдські цінності (Гончарова 2022). Це актуалізує проблему формування життєвих навичок у підростаючого покоління.

Мінливий світ та сучасні умови життя вимагають від здобувачів не просто академічних знань щодо тієї чи іншої теми, а й навичок, зокрема для продуктивної діяльності, соціалізації та саморозвитку. Молодший шкільний вік є періодом життя, коли закладається підґрунтя соціального розвитку – відбувається становлення духовних цінностей, ставлення до оточення, досвід просоціальної поведінки (Горлова, 2018).

Цілеспрямований розвиток життєвих навичок учнів початкової школи в освітньому процесі є основою соціалізації особистості дитини, що передбачає підготовку школярів до вирішення різноманітних життєвих проблем та ситуацій. Освіта на засадах розвитку життєвих навичок – це синтез найуспішнішого педагогічного досвіду і досягнень психологічної науки, передусім гуманістичної психології та теорії соціального впливу.

Реформування системи освіти, зокрема впровадження Концепції Нової української школи передбачає формування в учнів певного набору ключових умінь, до яких належать: «уміння читати і розуміти прочитане; уміння висловлювати думку усно і письмово; критичне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; виявляти ініціативу; творити; уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення; уміння конструктивно керувати емоціями; застосовувати емоційний інтелект; здатність співпрацювати в команді» (Концепція «Нова українська школа», 2016).

У вирішенні цієї проблеми особливе місце та роль належать вчителю початкових класів. Від його цілеспрямованої підготовки залежить якість навчання та виховання підростаючого покоління, повноцінне включення в життя та ефективну трудову діяльність у сучасних умовах суспільного розвитку.

Без підготовки нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня неможливо реалізувати кардинальні перетворення в галузі. Для успішної роботи державі потрібні висококваліфіковані фахівці, що відповідають вимогам сучасності. Актуальність проблеми модернізації педагогічної освіти зумовлена суперечністю між потребою в педагогах нової формації і

відсутністю чіткої стратегії модернізації галузі, спрямованої на їх підготовку (Дрокіна).

Як вказано в Концепції «Нова українська школа» (2016), державі потрібні вчителі такої підготовки, які, здатні працювати в умовах сучасних змін, що відбуваються в освітній сфері, адекватно реагувати на всі сьогоденні зміни, реалізовувати нові освітні стандарти на засадах педагогіки співробітництва, інноваційності (Концепція «Нова українська школа», 2016).

Таким чином, підготовка майбутніх учителів початкових класів з розвитку життєвих навичок молодших школярів є однією з важливих проблем сучасної системи педагогічної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемі висвітлення порівняльно-педагогічного досвіду розвитку початкової освіти та професійної підготовки майбутніх учителів присвячено чисельні наукові праці вітчизняних науковців (К. Біницька, К. Годлевська, І. Гушлевська, Т. Кошманова, О. Локшина, Т. Кристопчук, О. Матвієнко, М. Олійник, О. Ярова та ін.). Питанням розвитку життєвих навичок у контексті викликів сучасного світу присвячено праці Т. Воронцової, Д. Гоулман, Т. Нестеренко, К. Опаріна, В. Пономаренко та ін. Однак, враховуючи сучасні запити освіти потребує подальшого вивчення проблема формування життєвих навичок учнів початкової школи.

Мета статті – розкрити особливості підготовки майбутніх учителів до формування життєвих навичок учнів початкових класів.

Методи дослідження. Для вирішення поставленої мети було використано такі методи дослідження: теоретичні: аналіз педагогічної літератури, нормативних документів, матеріали періодичних видань із теми дослідження; структурно-логічний аналіз та систематизація; зіставлення різних поглядів на проблему; узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Т. Воронцова і В. Пономаренко вважають, що під поняттям «навички» слід розуміти здатність і спроможність людини виконувати процеси та використовувати наявні знання для досягнення результатів (Воронцова, Пономаренко, 2018).

Життєві навички – дослівний переклад з англ. life skills. Проте в англійській мові skills означає не лише навички (уміння, відпрацьовані до автоматизму), а й здатність до чогось чи компетентність.

За визначенням ВООЗ, життєві навички – це здатність до адаптації, позитивної поведінки та подолання труднощів повсякденного життя. Життєві навички сприяють формуванню гармонійно розвиненої

особистості, її кращій соціальній адаптації, інтелектуальному й емоційному благополуччю, позитивній і здоровій поведінці.

Чітко визначеного переліку життєвих навичок не існує. Їх налічують близько двадцяти. Серед них: прийняття рішень, критичне і творче мислення, ефективне спілкування, вміння розв'язувати проблеми, керування стресами тощо.

Немає і єдиної загальноновизнаної класифікації життєвих навичок. У деяких програмах, що ґрунтуються на розвитку життєвих навичок, класифікації цих навичок немає, їх перелічено в довільному порядку. В інших програмах життєві навички поділяють на психологічні та соціальні. В окремих програмах цю класифікацію поглиблено: серед соціальних навичок виокремлюють навички міжособистісного спілкування і навички протидії соціальному тискові. Психологічні поділяють на когнітивні (інтелектуальні) та емоційно-вольові. Найчастіше життєві навички об'єднують у три групи. Наприклад: соціальні, когнітивні та емоційно-вольові навички або внутрішньо-персональні (психологічні), міжперсональні (комунікативні) та навички протидії соціальному тискові (Воронцова, Пономаренко, 2018).

Розвиток життєвих навичок учнів початкових класів, є насамперед дослідженням і практичним застосуванням підходів, спрямованих на комплексний розвиток особистості дитини. Одним із ключових аспектів розвитку життєвих навичок дітей є поєднання теоретичних знань з практичними навичками, які сприяють формуванню життєвих компетентностей. Це включає розвиток емоційного інтелекту, навичок саморегуляції, вміння працювати в команді, розвиток критичного мислення та прийняття рішень.

Становлення вчителя початкових класів відбувається у його діяльності, здійснюваної спочатку у внутрішньому плані через осмислення мети діяльності, очікуваних результатів, передбачуваних дій, умов їх виконання, та потім у зовнішній предметній діяльності. Діяльність студента повинна адекватно відображати цілісність діяльності вчителя і включати проблеми, які вирішує вчитель, виконувані ним функції, вміння, необхідні для цієї діяльності.

Для того, щоб готовність вчителя відповідала високому рівню, необхідна система поетапної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до формування життєвих навичок молодших школярів. На підставі аналізу наукової та методичної літератури нами було розроблено

дидактичну модель підготовки майбутніх вчителів початкових класів до формування життєвих навичок молодших школярів.

Модель складається із трьох блоків:

1. Цільовий блок, що включає соціальне замовлення, ціль та завдання підготовки студентів до формування життєвих навичок у молодших школярів.

2. Організаційно-змістовний, який розкриває предметно-змістове наповнення теоретичної, технологічної, методичної та практичної підготовки студентів – майбутніх вчителів до життєвих навичок у молодших школярів; описує принципи та комплекс педагогічних умов ефективною підготовки студентів до формування життєвих навичок у молодших школярів, що поєднує в собі етапи, комплекс активних методів, прийомів, організаційних форм та засобів, що підвищують рівень підготовки майбутніх учителів.

3. Оціночно-результативний поєднує в собі критерії, показники та рівні підготовки студентів-майбутніх учителів початкових класів до формування життєвих навичок у молодших школярів.

Зупинимося докладніше на організаційно-змістовному блоці, який розкриває предметно-змістове наповнення теоретичної, технологічної, методичної та практичної підготовки студентів – майбутніх вчителів до формування життєвих навичок у молодших школярів.

Основним компонентом у цьому блоці є комплекс педагогічних заходів, щодо підготовки майбутніх вчителів до формування життєвих навичок у молодших школярів. Перший етап полягає у здійсненні інформаційної підготовки викладачів факультету початкової та дошкільної освіти. Він включає актуалізацію проблеми формування життєвих навичок в учнів, обґрунтування значущості цього процесу та знайомство з моделлю підготовки майбутніх учителів до формування життєвих навичок у молодших школярів, алгоритмом її реалізації.

Другий етап – реалізація в освітньому процесі ЗВО моделі підготовки майбутніх учителів до формування життєвих навичок у молодших школярів.

Для того щоб розроблена модель була дієвою, для педагогів усіх кафедр початкової та дошкільної освіти доречно організувати її презентацію в межах методичних семінарів з метою обговорення та корекції розробленої моделі, розгляду можливості включення модулів у робочі програми. В межах методичних семінарів педагоги обговорюють, вносять змістовні пропозиції щодо вирішення проблем,

що виникають у процесі підготовки студентів до формування життєвих навичок у молодших школярів.

Програма методичних семінарів для освітян може включати такі теми:

Семінар 1. Тема: «Педагогічна діагностика підготовки студентів до формування життєвих навичок у молодших школярів».

Семінар 2. Тема: «Сутність та зміст основних категорій дослідження (життєві навички – теоретичні основи та класифікація; сутність поняття «життєві навички»; класифікація життєвих навичок).

Семінар 3. Тема: «Роль універсальних навчальних процесів у навчальної діяльності молодшого школяра».

Семінар 4. Тема «Модель підготовки майбутніх вчителів початкових класів до формування життєвих навичок у молодших школярів».

Семінар 5. Тема: «Критерії ефективності моделі та діагностика готовності студентів до формування життєвих навичок у молодших школярів».

Третій етап – аналіз діяльності педагогів з підготовки студентів до формування життєвих навичок у молодших школярів. На цьому етапі робота з педагогами здійснюється за допомогою індивідуальних консультацій, в ході яких проводиться корекція їх діяльності, аналізується робота з реалізації моделі. Крім того, здійснюється спостереження за діяльністю студентів при проходженні виробничої практики, які вирішують професійні завдання, складені спільно з педагогами на практичних заняттях. Робота зі студентами здійснюється також через індивідуальні консультації.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, формування життєвих навичок у молодших школярів означає здобуття освіти вищого рівня, що забезпечує школярів досвідом вирішення життєво важливих завдань. Такі висновки дозволяють говорити про необхідність проведення цілеспрямованої роботи зі студентами ЗВО щодо їх підготовки до формування життєвих навичок дітей молодшого шкільного віку як елемента базової культури особистості. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в виокремленні та обґрунтуванні педагогічних умов ефективної підготовки вчителів початкових класів до формування життєвих навичок у молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

- Воронцова, Т. В., Пономаренко, В. С. (2018). Ключові компетентності та ключові життєві навички в контексті викликів сучасного світу. *Матеріали II Міжнародного симпозиуму освіта і здоров'я підростаючого покоління* (24–26 квітня 2018 р.), 13–18. (Vorontsova, T. V., Ponomarenko, V. S. (2018). Key competences and key life skills in the context of the challenges of the modern world. *Materials of the 2nd International Symposium on Education and Health of the Younger Generation* (April 24–26, 2018), 13–18).
- Воронцова, Т. В., Пономаренко, В. С. та інші (2018). *Принципи освіти на основі розвитку життєвих навичок у курсі «Я досліджую світ»*. К.: Видавництво «Алатон», 33. (Vorontsova, T. V., Ponomarenko, V. S. and others (2018). *Principles of education based on the development of life skills in the course "I explore the world"*. K.: Alaton Publishing House, 33).
- Гончарова, О. (2022). Соціальні навички учнів початкової школи як предмет педагогічного дослідження. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 1, 103-108. (Goncharova, O. (2022). Social skills of primary school students as a subject of pedagogical research. *Academic studies. Series "Pedagogy"*, 1, 103-108).
- Горлова, А. В. (2018). Використання освітнього потенціалу медіа в процесі соціалізації молодших школярів. *Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової української школи: збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції*. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 393. (Horlova, A. V. (2018). Using the educational potential of the media in the process of socialization of younger schoolchildren. *Training of a modern teacher of preschool and primary education in the conditions of the development of the New Ukrainian school: a collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation*. Kherson: Borysfen-pro LLC, 393).
- Дрокіна, А. С. *Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання засобів інформаційних технологій*. URL: <file:///C:/Users/HomeHP/Desktop/2071-Article%20Text-4006-1-10-20150429.PDF> (Drokina, A. S. *Preparation of the future primary school teacher for the use of information technologies*. URL: <file:///C:/Users/HomeHP/Desktop/2071-Article%20Text-4006-1-10-20150429.PDF>).
- Концепція «Нова українська школа» (2016). URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>. (Concept "New Ukrainian School" (2016). URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>).

SUMMARY

Filonenko Oksana. Preparation of future teachers for the formation of life skills of primary grade students.

Purposeful development of life skills of primary school students in the educational process is the basis of the socialization of the child's personality, which involves preparing schoolchildren to solve various life problems and situations. In solving this problem, the primary school teacher has a special place and role. The quality of education and upbringing of the younger generation, full inclusion in life and effective labor activity in modern conditions of social development depend on its purposeful preparation.

The article reveals the peculiarities of training future teachers for the formation of life skills of primary school students.

The development of life skills of elementary school students is primarily research and practical application of approaches aimed at the comprehensive development of a child's personality. One of the key aspects of the development of children's life skills is the combination of theoretical knowledge with practical skills that contribute to the formation of life competencies. This includes the development of emotional intelligence, self-regulation skills, the ability to work in a team, the development of critical thinking and decision-making. A didactic model of training future primary school teachers for the formation of life skills of junior high school students has been developed, which consists of three blocks: the target block, which includes a social order, the goal and task of preparing students for the formation of life skills in junior high school students; organizational and substantive, which reveals the subject-content content of theoretical, technological, methodical and practical training of students – future teachers for life skills in younger schoolchildren; describes the principles and complex of pedagogical conditions of effective training of students for the formation of life skills in younger schoolchildren, which combines stages, a complex of active methods, techniques, organizational forms and means that increase the level of training of future teachers; evaluation-resultative combines criteria, indicators and levels of training of students-future teachers of primary classes for the formation of life skills in younger schoolchildren.

We see the prospects for further scientific research in the identification and substantiation of pedagogical conditions for the effective training of primary school teachers for the formation of life skills in younger schoolchildren.

Key words: *teacher training, skills, life skills, primary school students.*